

Beata Trzop*

Maria Zielińska**

Uniwersytet Zielonogórski

ZNAMY SIĘ TYLKO Z WIDZENIA... POLACY O KONTAKTACH Z NIEMCAMI W ŚWIETLE BADAŃ LUBUSKIEGO SONDAŻU SPOŁECZNEGO

Wprowadzenie

Województwo lubuskie ze względu na swoje położenie geograficzne należy do tzw. województw przygranicznych. Dwie stolice województwa leżą w bliskiej odległości od stolicy Niemiec: Zielona Góra leży nieco ponad 180 km od Berlina, a z Gorzowa Wlkp. do Berlina jest niecałe 140 km. Linia granicy zachodniej województwa lubuskiego bezpośrednio graniczy z Brandenburgią. Panuje zatem powszechne przekonanie, że mieszkańcy lubuskiego w bardziej intensywny sposób niż mieszkańcy pozostałych terenów Polski korzystają z wielu możliwości kontaktów z niemieckimi sąsiadami, częściej podróżują do Niemiec w celach kulturalnych, turystycznych czy konsumpcyjno-zakupowych.

Podstawowym celem artykułu jest ukazanie rzeczywistego wykorzystania przez mieszkańców pogranicza polsko-niemieckiego możliwości związanych z bliskością granicy.

Odniesienia teoretyczne: socjologia pogranicza i pogranicze polsko-niemieckie

Socjologia pogranicza: obszary badawcze

Analizowana problematyka lokuje się w stosunkowo młodej subdyscyplinie socjologii – socjologii pogranicza. Jak wskazuje jeden z badaczy, Andrzej Sadowski, „proble-

---

* Beata Trzop – dr hab. nauk społecznych, pracuje na stanowisku profesora UZ w Zakładzie Metodologii i Socjologii Empirycznej w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Zielonogórskiego, od 2016 r. dyrektorka Instytutu Socjologii UZ. Zainteresowania badawcze koncentrują się wokół problematyki stylów życia, zjawisk zachodzących na pograniczu polsko-niemieckim, społeczno-kulturowych konsekwencji starzenia się społeczeństw oraz problematyki z dziedziny płci społeczno-kulturowej; b.trzop@is.uz.zgora.pl.

** Maria Zielińska – dr hab., prof. UZ, socjolog, kierownik Zakładu Metodologii i Socjologii Empirycznej w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Zielonogórskiego, od 2016 r. kierownik studiów doktoranckich w dziedzinie socjologii na WPPiS UZ. Główne obszary naukowych zainteresowań to socjologia młodzieży, socjologia zmian społecznych i socjologia pogranicza; m.zielinska@is.uz.zgora.pl.

matyka pogranicza skupiła i wciąż skupia dość duże grono socjologów w Polsce i była jednym z bardziej dynamicznych obszarów badań socjologicznych oraz de facto dość dynamiczną subdyscypliną socjologiczną” (Sadowski 2014, s. 103). Opisując kondycję i specyfikę tej subdyscypliny, warto powołać się na tezę Zbigniewa Kurcza. Autor wskazuje na specyfikę tej subdyscypliny na tle innych krajów europejskich, mówi o jej nieobecności w refleksji socjologicznej krajów zachodnich. Jak wskazuje Z. Kurcz:

Socjologia pogranicza jest jedną z wielu subdyscyplin socjologii i specjalnością naukową zarem. Jako subdyscyplina socjologii pozostaje ona w kręgu podstawowych pojęć, teorii i metod badawczych właściwych socjologii w ogóle, a wola wyróżniania socjologii pogranicza wynika z faktu, że przedmiot jej badań posiada wyraźną specyfikę, bowiem badane zjawiska i procesy występują na pograniczu szczególnie intensywnie, w nowych postaciach i w znacznym stopniu również w nowych relacjach wzajemnych oraz w nowych warunkach ustanawianych z zewnątrz – za sprawą uregulowań administracyjnych i od wewnątrz – za sprawą szczególniej aktywności jednostek, wyzwolonej całokształtem sytuacji na pograniczu (Kurcz 2014, s. 142).

To, co dla badaczy jest szczególnie interesujące, to analiza regulacji przekraczania granicy, badanie wielkości ruchu granicznego, analizowanie atrakcyjności obszarów leżących przy granicy, aktywność podmiotów gospodarczych. Wśród tematów szczególnie interesujących socjologów możemy wskazać diagnozowanie i analizowanie nowych strategii życiowych (zawodowych, edukacyjnych), opis struktury etnicznej i stosunków międzyetnicznych, wpływy kulturowe, konflikty społeczne i ich aktorzy. To także analiza działań z zakresu patologii i przestępstwa bezpośrednio związanych z bliskością granicy (por. Gołdyka 2013).

Pogranicze polsko-niemieckie w interdyscyplinarnej refleksji

Badania dotyczące struktury polskiego pogranicza, wymagające warsztatu i wiedzy interdyscyplinarnej są przede wszystkim oparte na wiedzy historycznej, natomiast konsekwencje zmian granic lokują się w sferze badań demograficznych, socjologicznych, nauk o kulturze, a nawet psychologii. Jak wskazuje Andrzej Sakson:

Na przestrzeni lat 1918-1945 kilkakrotnie zmieniał się kształt polskich granic. W 1945 r. w ramach rekompensaty za Kresy Wschodnie otrzymaliśmy tereny, które przynależały do Niemiec. Wielkość przejętych obszarów oraz ogromna skala wymiany ludności (na terenach nowo przyłączonych mieszkało przed wojną 8,5 mln ludzi, podczas gdy powojenny spis ludności wykazał, że na ziemiach polskich mieszkało tylko 20,5 mln Polaków) była wydarzeniem bez precedensu nie tylko w historii Polski, ale także Europy (Sakson 2014, s. 149).

Badacze, opisując konsekwencje przesunięcia granicy na zachód, powszechnie używają określenia „przymusowy awans cywilizacyjny”. W ramach powojennych ustaleń Polska utraciła kosztem ZSRR ponad 20% dawnego terytorium, Ziemie Odzyskane (nazywane także Ziemiami Nowymi, a później Ziemiami Zachodnimi i Północnymi – ZZiP) stanowiły zaś 33% nowej Polski. Jak dalej wskazuje A. Sakson,

Nowy ład międzynarodowy ukształtowany w wyniku II wojny światowej oznaczał dla Polski zmianę przebiegu granic. Sytuacja taka dotyczyła w szczególności Ziemi Nowych, gdzie kształtowały się nowe pogranicza: polsko-niemieckie (w latach 1949-1990 polsko-enerdowskie), polsko-rosyjskie (w latach 1945-1991 polsko-radzieckie) oraz polsko-czeskie (w latach 1945-1990 polsko-czechosłowackie). Wszystkie te trzy pogranicza w istotny sposób różnią się od innych pograniczy. W wyniku zmian terytorialnych oraz wymiany ludności ukształtowało się tam nowe pogranicze, które posiada własną specyfikę. Z socjologicznego punktu widzenia mamy tu do czynienia z postmigracyjnymi społecznościami pogranicza (Sakson 2014, s. 150).

Wśród historycznych przemian interesującego nas obszaru ciekawą analizę przeprowadza również Czesław Osękowski, zwracając uwagę na dynamikę zmian po 1945 r., a w szczególności na specyfikę tego obszaru po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Jak wskazuje autor:

Polsko-niemieckie stosunki na wspólnym pograniczu stały się w latach dziewięćdziesiątych XX wieku swoistym prekursorem naszego członkostwa w Unii Europejskiej. Dotyczyło to zwłaszcza napływu na ten obszar unijnych środków finansowych, stosunkowo prędkiego przyjęcia europejskich standardów międzynarodowej współpracy, większej niż na pozostałych pograniczach kraju otwartości mieszkańców na proces integracji europejskiej oraz postępującego zrozumienia dla istnienia na tzw. Ziemiach Odzyskanych niemieckiego dziedzictwa kulturowego (Osękowski 2014, s. 286).

W analizach kulturoznawczych wskazuje się, że granica polsko-niemiecka oddziela dwa różne kręgi kulturowe; ich bliskość zaś może być polem obserwacji do badania procesów dyfuzji kulturowej. Dla poznania antropologicznego i socjologicznego ważne jest zdiagnozowanie negatywnych doświadczeń indywidualnych i zbiorowych, co w konsekwencji pozwala na opisanie stereotypów narodowych. Prowadzone przez zielonogórskich socjologów badania pozwalają na sformułowanie ogólnego wniosku, że podstawą bariery komunikacyjnej jest język, a następstwem ograniczonych przez lata kontaktów jest brak rzetelnej wiedzy o sąsiadach. W okresie ostatnich dwóch dekad, a w szczególności po akcesji Polski do Unii Europejskiej, możliwości wzajemnych kontaktów poszerzyły się, a co za tym idzie – wzrosły szanse na zmiany w charakterze relacji polsko-niemieckich.

Pogranicze polsko-niemieckie stanowi swoiste laboratorium, gdyż społeczności żyjące na tych terenach muszą każdego dnia przełamywać stereotypy, wzajemne niechęci i obciążenia historyczne, a odnotowane tu zjawiska współpracy, budowania zaufania międzykulturowego mogą stanowić wzorzec tworzenia się zbiorowości transgranicznych nowego typu. Należy jednak pamiętać, że „Współczesna granica między Polską a Niemcami (podobnie jak z Rosją) przebiega przez tereny, które nigdy przedtem nie były pograniczami. I jak dotąd nie wytworzyła się jeszcze między tymi sąsiadującymi narodami owa mieszana pod względem językowym i kulturowym strefa, jaka występuje na starych pograniczach” (Sakson 2014, s. 152).

Współczesne procesy na pograniczu związane są globalnymi tendencjami. Można zatem wskazać, że zmiany te dotyczą nie tylko wymiarów cywilizacyjnych, ale także systemów wartości, stylów życia, postaw¹. W Polsce na początku XXI w., tak jak w wielu krajach europejskich, zachodzi proces międzypokoleniowej zmiany wartości, który stopniowo przekształca politykę i normy kulturowe, jak to miało miejsce w innych rozwiniętych społeczeństwach przemysłowych. Na terenie Niemiec Wschodnich proces ten zachodził szybciej niż w innych krajach postkomunistycznych, co w dużym stopniu było konsekwencją zjednoczenia Niemiec i przyspieszonej modernizacji landów wschodnich.

Analizowana w artykule problematyka odnosi się także do pojęcia sąsiedztwa. Odnosząc się do klasycznego rozumienia bezpośredniego sąsiedztwa, należy wskazać, że na ogół wiąże się ono ze świadczeniem sobie przez mieszkańców drobnych usług, z pomaganiem sobie w razie potrzeby, ze znajomością rodzinnych historii, wiedzą o problemach bliźnich; sąsiadów pobliskich miejscowości często łączą więzy pokrewieństwa, a przynajmniej uprzejme relacje towarzyskie. Jak wskazują dane zgromadzone w ramach projektów badawczych realizowanych przez zielonogórskich socjologów, można wskazać, że w odniesieniu do społeczności zamieszkujących obszary położone bezpośrednio przy granicy państwowej (po obu stronach) definiowanie „sąsiedztwa” odbiega od przyjętych na ogół w socjologii społeczności lokalnych pojęć. Na badanym obszarze sąsiedztwo oznacza przede wszystkim bliskość położenia w przestrzeni, co stanowi jedynie potencjalną przesłankę do zaistnienia bliższych relacji społecznych.

Lubuski Sondaż Społeczny: cykliczne badanie sondażowe wśród mieszkańców województwa lubuskiego

Wszystkie zaprezentowane w artykule dane pochodzą z Lubuskiego Sondażu Społecznego (LSS), który jest realizowanym od 2004 r. wieloletnim, cyklicznym, wieloaspektowym, interdyscyplinarnym projektem Instytutu Socjologii Uniwersytetu Zielonogórskiego².

---

¹ Świadczą o tym dane pochodzące z kilku edycji badań European Values Survey (EVS): od 1990 (26 krajów), 1999-2000 (32 kraje), 2008 (47 krajów), a także dane Word Values Survey (WVS) pochodzące z badań prowadzonych wśród 90 krajów z sześciu kontynentów.

² Dwukrotnie finansowany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego:
– całościowo finansowany w ramach grantu na naukę w latach 2005-2008: *Dyfuzja kulturowa i ruchliwość społeczna na pograniczu zachodnim po akcesji Polski do Unii Europejskiej* (nr grantu 1 H02E01629);

– częściowo finansowany w ramach grantu na naukę w latach 2009-2012: *Dynamika zmian społecznych na pograniczu zachodnim Polski. Procesy dyfuzji kulturowej i ruchliwości społecznej – kontynuacje* (nr grantu 1N116269338);

– trzecia edycja LSS pt. *Diagnoza jakości i poziomu życia mieszkańców województwa lubuskiego* realizowana była w 2015 r. na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego. Projekt finansowany był ze środków Unii Europejskiej oraz Instytutu Socjologii.

Ogólna charakterystyka LSS przedstawia się następująco:

- badanie cykliczne w odstępie kilku lat: 2005; 2009; 2014;
- sondaż realizowany jest na terenie województwa lubuskiego;
- dwie pierwsze edycje były regionalną wersją Polskiego Generalnego Sondażu Społecznego realizowanego od 1992 r. w Instytucie Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego;
- badanie realizowane jest na próbie reprezentatywnej dorosłych mieszkańców województwa lubuskiego;
- sondaż realizowany jest techniką wywiadu kwestionariuszowego.

Podstawowe obszary badawcze podejmowane w kolejnych falach badań w latach 2005, 2009, 2014 to m.in.³:

- sympatia/antypatia Polaków do Niemców oraz przedstawicieli innych narodów, traktowana jako ogólny wskaźnik ksenofobii;
- bezpośrednie relacje w codziennym życiu w warunkach pogranicza;
- ekonomiczne wymiary życia Lubuszan;
- praca zawodowa i lubuski rynek pracy;
- aktywność obywatelska i zaufanie;
- wybrane elementy stylów życia Lubuszan i ich zmienność;
- elementy tożsamości Lubuszan;
- orientacje życiowe i poczucie podmiotowości.

Badanie LSS ma charakter omnibusowy, a wyniki uzyskiwane w ramach zrealizowanych edycji mogą być uogólniane na całą badaną populację – mieszkańców województwa lubuskiego. W ramach realizowanych dwóch grantów badawczych dane ilościowe z LSS były uzupełniane pogłębionymi badaniami jakościowymi. Trzeci projekt miał przede wszystkim charakter diagnostyczno-ilościowy.

Kontakty z Niemcami w świetle Lubuskiego Sondażu Społecznego

Przystępując do pierwszej edycji badania (LSS 2005), założono, że województwo lubuskie jako województwo przygraniczne charakteryzuje się zwiększoną ruchliwością Lubuszan, rozumianą jako częste przekraczanie granicy polsko-niemieckiej w celach konsumpcyjnych, ekonomicznych, turystycznych, rozrywkowych. Zgromadzony materiał empiryczny nie potwierdził tej tezy. W kolejnych edycjach badania ponownie

³ Zbiorcze opracowania danych znajdują się w następujących publikacjach: 1) Janicka K., Leszkowicz-Baczyńska Ż., Leszkowicz-Baczyński J., Lisowski K., Szaban D., Zielińska M. (2010), *Lubuszenie u progu XXI wieku*, Oficyna Wydawnicza UZ, Zielona Góra; 2) Leszkowicz-Baczyńska Ż., Szaban D. (red.) (2012), *Lubuszenie w pierwszej dekadzie XXI wieku. Portret socjologiczny*, LTN, Zielona Góra; 3) Szaban D. (red.) (2015), *Diagnoza jakości i poziomu życia mieszkańców województwa lubuskiego*, LROT, Zielona Góra.

umieszczono blok pytań poświęconych kontaktom z Niemcami. We wszystkich trzech pomiarach ponad 60% respondentów deklarowało brak jakichkolwiek kontaktów z Niemcami. W latach 2004-2015 nie odnotowano istotnych zmian zachowań badanych Lubuszan w tej kwestii. Poszukując przyczyn, które wyjaśniałyby tak dużą absencję w tej sferze, można w pierwszej kolejności wskazać barierę językową.

Przyglądając się zgromadzonym danym, analizując je pod kątem kilku zmiennych niezależnych, wykazaliśmy, że to bliskość granicy (położenie gminy w województwie lubuskim jak najbliższe pasa granicznego) wyraźnie różnicuje charakter i częstotliwość kontaktów z Niemcami. W realizowanych edycjach LSS brali udział mieszkańcy następujących gmin przygranicznych, bezpośrednio sąsiadujących z miejscowościami niemieckimi: Kostrzyn nad Odrą – Küstrien-Kietz; Słubice, Świecko – Frankfurt nad Odrą; Gubin, Gubinek – Guben; Zasieki (gmina Brody) – Forst; Olszyna (gmina Trzebiel) – Forst; Łęknica – Bad Muskau; Przewóz – Podrosche.

Tabela 1. Kontakty z Niemcami – zestawienie częstotliwości z podziałem na gminy za rok 2005 (LSS I), rok 2009 (LSS II) oraz rok 2014 (LSS III) [dane w %]

Kontakty z Niemcami – rok 2005			
Gminy	Nigdy	Rzadko	Często
Gminy przygraniczne	46,1	34,3	19,6
Gminy pozostałe	64,0	26,1	9,9
Kontakty z Niemcami – rok 2009			
Gminy	Nigdy	Rzadko	Często
Gminy przygraniczne	83,0	17,0	–
Gminy pozostałe	93,6	5,9	0,5
Kontakty z Niemcami – rok 2014			
Gminy	Nigdy	Rzadko	Często
Gminy przygraniczne	37,5	16,1	46,4
Gminy pozostałe	59,2	25,0	15,8

Źródło: badania własne.

W tabeli 1 przedstawiono dane wskazujące na częstotliwość kontaktów z Niemcami na przestrzeni wszystkich trzech pomiarów, z uwzględnieniem naszej głównej zmiennej niezależnej – gminy przygranicznej – oraz zmiennej pozostałych gmin w województwie lubuskim. Dane z ostatniej edycji badania wskazują tendencję rosnącą w kontaktach z Niemcami, zarówno wśród mieszkańców gmin przygranicznych, jak i pozostałych.

W drugiej i trzeciej edycji badania respondentom, którzy wskazywali na jakiegokolwiek kontakty z Niemcami (w sumie ok. 40% wskazań), zadaliśmy pytanie o rodzaj i częstotliwość tych kontaktów.

Tabela 2. Rodzaje kontaktów z Niemcami – dane za rok 2009 (LSS II) i rok 2014 (LSS III) [dane w %]^{a)}

Rodzaje kontaktów z Niemcami – dane za rok 2009 (LSS II)					
Gminy	Kontakty biznesowe / zawodowe	Kontakty rodzinne	Kontakty przyjacielskie	Kontakty edukacyjne	Kontakty przypadkowe
Gminy przygraniczne	30,3	30,3	42,4	6,1	47,1
Gminy pozostałe	29,7	36,3	51,8	5,7	34,9
Rodzaje kontaktów z Niemcami – dane za rok 2014 (LSS III)					
Gminy	Kontakty biznesowe / zawodowe	Kontakty rodzinne	Kontakty przyjacielskie	Kontakty edukacyjne	Kontakty przypadkowe
Gminy przygraniczne	40,0	8,6	34,3	8,6	94,3
Gminy pozostałe	32,1	29,5	37,8	5,5	66,4

^{a)} Dane w tabeli nie sumują się do 100, respondenci mieli możliwość wskazania wielu odpowiedzi.
Źródło: badania własne.

Zgromadzone w tabeli 2 dane wskazują, że to mieszkańcy gmin przygranicznych znacznie częściej doświadczają prawie wszystkich wyodrębnionych rodzajów kontaktów niż mieszkańcy pozostałych lubuskich gmin. Szczególnie intensywnie realizowane są tzw. kontakty przypadkowe, definiowane przez nas jako styczności z niemieckimi sąsiadami w trakcie zakupów, rekreacji, korzystania z obiektów turystycznych itp. Zaobserwowano również zwiększoną częstotliwość kontaktów biznesowych oraz znaczną różnicę wskazań w kontaktach rodzinnych (na korzyść mieszkańców pozostałych gmin województwa lubuskiego), co możemy tłumaczyć zwiększoną migracją zarobkową mieszkańców pozostałych gmin, która to migracja stwarza potrzebę częstszych kontaktów rodzinnych.

Przyglądając się poszczególnym sferom aktywności, możemy szczegółowo przeanalizować następujące zagadnienia: zachowania ekonomiczne – zakupy, korzystanie z niemieckich atrakcji turystycznych oraz korzystanie z oferty kulturalnej i ludyczno-rozrywkowej w Niemczech.

Zachowania ekonomiczne – zakupy

Zachowania ekonomiczne lokują się w sferze kontaktów przypadkowych. To styczności z niemieckimi sąsiadami przy okazji robienia zakupów czy korzystania z usług. Nie przekładają się na bliższe bezpośrednie relacje i w większości przypadków nie wymagają także znajomości języka niemieckiego. Porównanie danych z trzech edycji badania, w których pytano o zachowania ekonomiczne, wskazuje na systematycznie

zwiększającą się aktywność w tej sferze. Duży spadek odpowiedzi „nigdy” (w obydwu kategoriach gmin) w pomiarze z roku 2014 (LSS III) w porównaniu z rokiem 2009 (LSS II) wskazuje jednocześnie na zwiększenie częstotliwości zarówno okazjonalnej, jak i systematycznej w badanym obszarze zachowań (wzrost kategorii „rzadko” i „często” w pomiarze LSS III) (tab. 1).

Uwzględniając zmienne wyjaśniające (tab. 3), można stwierdzić, że mieszkańcy miejscowości położonych najbliżej granicy zdecydowanie częściej wybierają się na zakupy do Niemiec niż mieszkańcy pozostałych terenów województwa lubuskiego (odpowiedzi „często” udzieliło nieco ponad 30% badanych w 2009 r. oraz 40% w 2014 r.). W tabeli 3 widać także wyraźną tendencję wzrostową odpowiedzi „nigdy”. Ponad 30% więcej badanych Lubuszan (mieszkańców gmin przygranicznych) w 2014 r. wskazało tę odpowiedź.

Można tu wskazać kilka czynników wpływających na zwiększoną częstotliwość takich zachowań mieszkańców gmin przygranicznych. Wydaje się, że znaczącą rolę odgrywa tu charakter zachowań konsumpcyjnych determinowany sezonowymi wyprzedażami. Ponadto mieszkańcy gmin sąsiadujących z niemieckimi miejscowościami nie muszą ponosić dodatkowych kosztów związanych z wyprawą na zakupy, co może wpływać również na częstotliwość takich wyjazdów. Należy jednak zaznaczyć, że istnieje sporo zachowań niezdiagnozowanych w LSS. Można tu wskazać m.in. zachowania przebiegające w odwrotnym kierunku. Mamy tu na myśli sytuacje, w których to niemieccy konsumenci pojawiają się w przygranicznych miejscowościach w celu zakupu towarów i korzystania z różnego rodzaju usług. Z wielu innych danych wynika, że najczęściej niemieccy klienci korzystają z usług w polskich warsztatach samochodowych, usług w salonach kosmetycznych i fryzjerskich, robią zakupy paliwowe i są klientami stoisk na bazarach przygranicznych, w tym na jednym z największych targowisk – na bazarze w Łęknicy.

Tabela 3. Zakupy w Niemczech – dane za rok 2009 (LSS II) i rok 2014 (LSS III) z podziałem na gminy [dane w %]

Zakupy w Niemczech – dane za rok 2009			
Gminy	Nigdy	Rzadko	Często
Gminy przygraniczne	39,6	26,4	34,0
Gminy pozostałe	69,5	25,2	5,3
Zakupy w Niemczech – dane za rok 2014			
Gminy	Nigdy	Rzadko	Często
Gminy przygraniczne	14,3	45,7	40,0
Gminy pozostałe	40,6	35,9	23,5

Źródło: badania własne.

Korzystanie z niemieckich atrakcji turystycznych

Niemieckie atrakcje turystyczne coraz częściej pojawiają się w ofercie regionalnych, lubuskich biur podróży. Z jednej strony otrzymujemy propozycję zorganizowanej, najczęściej jednodniowej turystyki, z drugiej zaś mieszkańcy województwa na własną rękę, indywidualnie odwiedzają położone blisko granicy atrakcje. Szczególną popularnością cieszą się Mużakowski Park Krajobrazowy (znajdujący się w miejscowości Łęknica – Bad Muskau), miasta takie jak Berlin, Drezno, Poczdam, przyrodniczo-urbanistyczne atrakcje Brandenburgii – w tym w szczególności kanały rzeki Spreewald, Szwajcaria Saksońska. Dane w tabeli 4 wskazują pozytywny trend: spadek odpowiedzi „nigdy” w ciągu trzech edycji badania w sferze korzystania z oferty turystycznej (ponad 20 punktów procentowych). Jedną z możliwych interpretacji tych wskazań jest z jednej strony wzrost popularności masowej turystyki wśród Polaków, w tym również wśród mieszkańców województwa lubuskiego, z drugiej zaś skuteczne akcje promocyjne regionalnych instytucji turystycznych.

Tabela 4. Korzystanie z atrakcji turystycznych – zestawienie częstotliwości za rok 2005 (LSS I), rok 2009 (LSS II) oraz rok 2014 (LSS III) [dane w %]

Edycja badania	Nigdy	Rzadko	Często
LSS 1	84,2	14,0	1,8
LSS 2	78,5	19,2	2,3
LSS 3	60,2	32,6	7,2

Źródło: badania własne.

W kategorii „atrakcje turystyczne” wzięliśmy pod uwagę także infrastrukturę rekreacyjno-sportową. W prowadzonych na pograniczu badaniach nie bez znaczenia pozostaje także ustalenie, jaka jest świadomość i wiedza mieszkańców na temat atrakcji turystycznych na terenie Niemiec oraz na ile mają potrzebę korzystania z infrastruktury sportowej (samo to zagadnienie lokuje się w szerszym zagadnieniu prozdrowotnych stylów życia).

W świetle zaprezentowanych danych można wnioskować, że to wśród mieszkańców gmin przygranicznych systematycznie rośnie odsetek osób korzystających z małej, lokalnej transgranicznej turystyki. Tendencję wzrostową widać także wśród mieszkańców gmin położonych dalej od granicy.

Tabela 5. Korzystanie z atrakcji turystycznych, dane za rok 2005 (LSS I), rok 2009 (LSS II) i rok 2014 (LSS III) z podziałem na gminy [dane w %]

Korzystanie z atrakcji turystycznych – rok 2005			
Gminy	Nigdy	Rzadko	Często
Gminy przygraniczne	81,2	15,8	3,0
Gminy pozostałe	84,7	13,7	1,6
Korzystanie z atrakcji turystycznych – rok 2009			
Gminy	Nigdy	Rzadko	Często
Gminy przygraniczne	60,5	35,6	3,9
Gminy pozostałe	80,4	17,5	2,1
Korzystanie z atrakcji turystycznych – rok 2014			
Gminy	Nigdy	Rzadko	Często
Gminy przygraniczne	40	48,6	11,4
Gminy pozostałe	63,4	30,1	6,5

Źródło: badania własne.

Korzystanie z oferty kulturalnej i ludyczno-rozrywkowej w Niemczech

Analizując różne obszary aktywności badanych Lubuszan, dostrzec można, że najrządziej korzystają z oferty kulturalnej. Jest to ten obszar aktywności, który wymaga odpowiednich kompetencji językowych i wykształconych potrzeb kulturalnych. Ponadto należy zaznaczyć, że niskie wskazania w tabeli 6 nie dziwią badaczy, gdyż charakteryzują mocno ograniczoną aktywność kulturalną Polaków w ogóle (w tym w szczególności kontakty z formami kultury wyższej). W analizach dotyczących tej sfery aktywności zamieszkanie w gminie przygranicznej niewiele różnicuje wskazania (tab. 7).

Tabela 6. Korzystanie z oferty kulturalnej w Niemczech – zestawienie częstotliwości za rok 2005 (LSS I), rok 2009 (LSS II) oraz rok 2014 (LSS III) [dane w %]

Edycja badania	Nigdy	Rzadko	Często
LSS 1	92,7	6,8	0,5
LSS 2	93,5	5,7	0,8
LSS 3	72,5	22,3	5,2

Źródło: badania własne.

Badacze kultury wskazują, że jednym z warunków uczestnictwa w różnych formach życia kulturalnego jest dostęp do odpowiednich instytucji. Mimo że w pasie przygra-

nicznym Lubuszanie mają dostęp do teatrów, muzeów, filharmonii (w tym w jednym z największych ośrodków kultury w Europie – w Berlinie), nie wpływa to na częstotliwość ich kontaktów z kulturą. Zapewne nie bez znaczenia pozostają tu potrzeby kulturalne respondentów oraz aspekt materialny.

Zgromadzone w tabeli 7 dane wskazują, że w ostatnim okresie znacznie zmalała liczba wskazań odpowiedzi „nigdy” (ponad 20 punktów procentowych), co jednocześnie wiąże się ze wzrostem okazjonalnych, rzadkich kontaktów z ofertą kulturalną niemieckich instytucji i – co istotniejsze – ofertą ludyczno-rozrywkowych form kultury.

Tabela 7. Korzystanie z oferty kulturalnej w Niemczech – dane za rok 2005 (LSS I), rok 2009 (LSS II) i rok 2014 (LSS III) z podziałem na gminy [dane w %]

Korzystanie z oferty kulturalnej – rok 2005			
Gminy	Nigdy	Rzadko	Często
Gminy przygraniczne	89,1	10,9	–
Gminy pozostałe	93,3	6,1	0,6
Korzystanie z oferty kulturalnej – rok 2009			
Gminy	Nigdy	Rzadko	Często
Gminy przygraniczne	83,0	17,0	–
Gminy pozostałe	93,4	5,9	0,7
Korzystanie z oferty kulturalnej – rok 2014			
Gminy	Nigdy	Rzadko	Często
Gminy przygraniczne	51,4	34,3	14,3
Gminy pozostałe	75,9	20,4	3,7

Źródło: badania własne.

Uwzględniając w tych analizach nasze zmienne gmin, na uwagę zasługuje udział ludności z gmin przygranicznych w koncertach i imprezach kulturalnych. Można założyć, że większą popularnością cieszą się imprezy mające charakter ludyczny i rozrywkowy, ponieważ ich odbiór nie wymaga dobrej znajomości języka ani wysokich kompetencji kulturowych. Mieszkańcy gmin przygranicznych zapewne częściej niż mieszkańcy pozostałych miejscowości korzystają z oferty przygotowanej w ramach działań integracyjno-partnerskich na poziomie gmin sąsiedzkich po obu stronach granicy. Nie wymaga to od uczestników jakichś dodatkowych zabiegów ani większych wydatków. Można zatem wnioskować, że w styl życia mieszkańców badanych gmin z biegiem czasu wpisał się już kalendarz okolicznych imprez organizowanych także po drugiej stronie granicy.

Zakończenie

Zgromadzone dane ilościowe pozwalają na sformułowanie kilku wniosków końcowych odnoszących się do przedstawionej w artykule problematyki kontaktów Lubuszan z Niemcami.

Po pierwsze możemy wnioskować, że samo przygraniczne położenie województwa lubuskiego nie jest wystarczającym impulsem do realizacji intensywnych kontaktów polsko-niemieckich. Jak wskazywały ogólne dane, w obydwu edycjach badania Lubuszanie pytani o kontakty z Niemcami wskazali odpowiedź „nigdy” w ponad 60%.

Ponadto przedstawione dane ilościowe wskazują, że dominują tendencje braku realizacji zachowań, które sprzyjałyby procesowi dyfuzji kulturowej, w tym w szczególności dyfuzji bezpośredniej zamierzonej, intencjonalnej (mimo różnic w niektórych wymiarach występujących między mieszkańcami gmin przygranicznych i pozostałych). Odnosząc to do istoty samego procesu dyfuzji kulturowej charakteryzowanej przez Mariana Golkę, można konkludować, że zachowania ekonomiczne realizowane przez Lubuszan po niemieckiej stronie granicy wpisują się w najłatwiejszy, początkowy stopień przyswajania elementów kultury, tzn. w sferę mody i konsumpcji. Kolejny etap, trudniejszy i wymagający dłuższej perspektywy czasowej, to przyswajanie wzorów zachowań (Golka 2007, s. 239).

Możemy wskazać, że wśród czynników warunkujących chęć realizacji zachowań prowadzących do kontaktu społecznego na badanym terenie jedynie istotnym okazało się miejsce zamieszkania, tzn. bezpośrednia bliskość do granicy. Dlatego też w analizach uwzględniono gminy przygraniczne, jako zmienną niezależną wyraźnie różnicującą analizowane zachowania. Zatem okazało się, że mieszkańcy województwa lubuskiego jako województwa przygranicznego nie korzystają z jego szczególnego położenia. Jedynie wąski pas przygraniczny wykazuje pewne tendencje wśród mieszkańców do nawiązywania kontaktów – jak wskazano w analizach – najczęściej powierzchownych i przypadkowych.

Zgromadzone w trzech edycjach badania LSS dane empiryczne pozwalają na sformułowanie wniosku, że zachowania mieszkańców województwa lubuskiego cechuje orientacja na otwartość wobec zmian, chęć poznania sąsiadów zza granicy, brak uprzedzeń i lęków⁴. Struktura wykształcenia młodych Lubuszan – obecnie ponad 50% młodych mieszkańców województwa lubuskiego ma wyższe wykształcenie – pozwala na prognozowanie lepszej znajomości języków, otwartości na innych i mobilności. Można

---

⁴ Ważne wydaje się tu, by owe wnioski odnosić do konkretnej perspektywy czasowej, do lat 2005-2014; obecna sytuacja w Europie związana z tzw. kryzysem migracyjnym dostarcza nowych danych związanych z postawami, wartościami, otwartością i wskaźnikami tolerancji.

wskazać, że obecnie – wskutek wieloletnich zmian i dzięki zwiększonej dynamice tych zmian po akcesji Polki do Unii Europejskiej – wykształciły się warunki konieczne do tworzenia bliższych relacji, kontaktów i wzajemnej współpracy.

Bibliografia

- Golka M. (2007), *Socjologia kultury*, Scholar, Warszawa.
- Gołdyka L. (2013), *Pogranicze polsko-niemieckie jako przestrzeń socjalizacji*, Scholar, Warszawa.
- Kurcz Z. (2014), *Socjologia pogranicza. Powstanie, rozwój i zmiany w świetle polskich doświadczeń*, [w:] M. Zielińska, B. Trzop (red.), *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej. Pogranicza i centra współczesnej Europy*, LTN, Zielona Góra, s. 123-149.
- Ośękowski C. (2014), *Pogranicze polsko-niemieckie po 1945 roku. Zmiana roli i znaczenia*, [w:] M. Zielińska, B. Trzop (red.), *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej. Pogranicza i centra współczesnej Europy*, LTN, Zielona Góra, s. 273-289.
- Sadowski A. (2014), *Socjologia pogranicza w warunkach społeczeństwa pluralistycznego*, [w:] M. Zielińska, B. Trzop (red.), *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej. Pogranicza i centra współczesnej Europy*, LTN, Zielona Góra, s. 103-123.
- Sakson A. (2014), *Socjologia pogranicza społeczności postmigracyjnych Ziemi Zachodnich i Północnych Polski. Kilka uwag o jej uprawianiu*, [w:] M. Zielińska, B. Trzop (red.), *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej. Pogranicza i centra współczesnej Europy*, LTN, Zielona Góra, s. 149-157.
- Szaban D. (red.) (2015), *Diagnoza jakości i poziomu życia mieszkańców województwa lubuskiego*, LROT, Zielona Góra.
- Zielińska M., Trzop B. (2015), *Jak daleko nam do siebie, jak blisko? Zmiany w postawach Lubuszan wobec obcych w latach 2004-2014*, [w:] D. Szaban, J. Nyckowiak, T. Kołodziej (red.), *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej. Pogranicza i centra współczesnej Europy. Różnorodność praktyk i teorii*, LTN, Zielona Góra, s. 427-453.
- Znaniński F. (2011), *Relacje społeczne i role społeczne*, PWN, Warszawa.

Znamy się tylko z widzenia... Polacy o kontaktach z Niemcami w świetle badań Lubuskiego Sondażu Społecznego

Streszczenie: Celem artykułu jest ukazanie, w jakim stopniu mieszkańcy pogranicza polsko-niemieckiego wykorzystują możliwości związane z bliskością granicy z Niemcami. W artykule analizowane są dane empiryczne pochodzące z cyklicznego badania realizo-

wanego w Instytucie Socjologii UZ: Lubuski Sondaż Społeczny. Poruszana problematyka lokuje się w obszarze zainteresowań socjologii pogranicza oraz zagadnień związanych z dyfuzją kultury.

Słowa kluczowe: socjologia pogranicza, kontakty polsko-niemieckie, dyfuzja kultury, sąsiedztwo, badania sondażowe

We know each other only by sight... The Poles about their contacts with the Germans in the light of the Lubus Social Survey

Abstract: The aim of this paper is to present the characteristic of behavior of the inhabitants of the Polish-German borderland associated with the proximity of the border with Germany. The empirical base for this study are data from longitudinal studies conducted in the Institute of Sociology (University of Zielona Góra) called Lubus Social Survey. The analyzed issues are located in the area of interest of sociology of borderlands and the diffusion of culture.

Keywords: Sociology of borderland, Polish-German relations, cultural diffusion, neighborhood, social survey